

Araştırma-İnceleme

**OTTO DİX'İN “SAVAŞ” ADLI POLİPTİĞİ İLE MEHMET
RUHİ AREL'İN “ÇANAKKALE SAVAŞI” ADLI
TRİPTİĞİNİN KARŞILAŞTIRILMASI VE ANALİZLERİ**

Dalila ÖZBAY¹

Öz: Asırlar boyunca yaşanan büyük tarihsel olaylar toplumları sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan derinden etkilemiştir. Toplumların yaşam biçimini değiştiren bu gelişmeler, sanatın gelişimini de yönlendiren bir biçimde toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan sanat yapıtları önemli tarihsel olayların izlerini taşıtmaktadırlar. Bütün Avrupa'yı etkileyen I. Dünya Savaşı, her önemli tarihsel olay gibi birçok ülkede resim sanatında yerini almıştır. Savaş Avrupa'nın geniş coğrafyasını sardıktan sonra tema olarak birçok sanatçı tarafından eserlerinde işlenilse bile, savaşın yarattığı travmalar ile birlikte içerik ve biçimsel açıdan farklılıklarla sanat eserlerine yansımıştır. Sanat evrensel bir dili olmasına rağmen her toplumun kültürel yapısına göre biçim, ışık, renk veya malzeme unsurlarıyla ifade yolu bulmaktadır. Kurgu, kompozisyon ve renk seçiciliğinde sanatçıların yaşadıkları travmatik boyut, kültürel farklılıklar ve bireysel üslup rol oynamıştır. Toplumsal gerçekçilik doğrultusunda çıkmış olan her iki sanatçı ayrı bakış açıları ile savaşın gerçeklerini farklı bir eleştirel tavırla yorumlamış ve yeni bir kurgu içinde vermiştir. I. Dünya Savaşı'nın merkezinde yaşamış olan Alman sanatçısı Otto Dix, bu konuyubir çok resimlerinde sergilemiştir. Bu yazıda incelenecek olan eserler Otto Dix'in “Savaş” adlı poliptik formundaki resmi ile, dağılmakta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun bir sanatçısı olan Mehmet Ruhi Arel'in “Çanakkale Savaşı”adlı triptiğidir. İçerik ve biçimsel açıdan her iki yapıtkarşılaştırılıp analiz edildikten sonra farklılıkları ortaya konulmuştur. Bu araştırmanın amacı, savaşın yarattığı travmaların farklı kültürlerin sanatçıları tarafından eserlerinden nasıl içerik ve biçimsel açıdan ortaya konulduğunu göstermektir.

Anahtar Sözcükler: Otto Dix, Mehmet Ruhi Arel, Poliptik, Triptik, Kompozisyon, Kurgu.

¹ Yrd. Doç. Dr., Namık Kemal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Resim Bölümü. dalilaart@hotmail.com.

A COMPARATIVE ANALYSIS OF OTTO DIX'S POLYPTYCH PAINTING "WAR" AND MEHMET RUHI AREL'S TRIPTYCH "THE BATTLE OF ÇANAKKALE"

Abstract: The great historical events have been influencing social, economic and cultural characteristics of human communities for centuries. These events changing the life styles of people have also affected and formed the progression of art. Therefore, the works of art that represent the social, economic and cultural characteristics of society reflect the traces of the historical events as well. The First World War, which affected the whole Europe like other important historical events, was adopted as a theme in war paintings in many countries. The artists handled the theme of war in various approaches considering the social and cultural differences. The German artist Otto Dix, who experienced the First World War, exhibited this theme in many of his paintings. The two works that are analysed in this study are Otto Dix's polyptych painting called "War" and an Ottoman artist Mehmet Ruhi Arel's triptych "The Battle of Çanakkale". The differences will be exposed after both works are compared and analysed structurally and contextually. The aim of this study is to reveal how different cultures and artists embody the traumas of war in different contextual and structural perspectives.

Keywords: Otto Dix, Mehmet Ruhi Arel, Polyptych, Triptych, Composition, Fiction.

Giriş

Hangi süreçte olursa olsun bir sanat yapıtı, sosyal ortamı, tarihsel olayları, ekonomik şartları, kültürel boyutu ve coğrafi etkileri yansıtmaktadır. I. Dünya Savaşı gibi önemli bir tarihsel olay, Avrupa'nın geniş coğrafyasını sardıktan sonra, tema olarak birçok sanatçı tarafından eserlerinde işlenilmesine neden olmuştur. "Savaş" konulu üretilmiş bu eserler, toplumun değerlerini, ideolojilerini, inançlarını ve dinamizmi ile birlikte, sanatçıların kişiliğini, duyarlılığını ve görüşlerini de ortaya koymaktadır.

Bu büyük yıkımın toplumların her kesimi ve değeri üzerinde olumsuz etkiler doğurduğu kuşkusuzdur. Alman asıllı Romanyalı sanat tarihçisi ve felsefeci olan Erwin Kessler, savaşın etkilerini değerlendirir, savaşta yaşanan trajik olayların toplumları nasıl etkilediğini ve sosyal değişimlere yol açtığını ortaya koyarken bundan etkilenen sanatçılarda da farklı eğilimlerin ortaya çıkmasına sebep olduğunu şu sözlerle ifade eder.

Kültürel açıdan savaş, getirdiği bütün fedakarlıkları ve etkileri ile birlikte, yerel toplumun psikolojisinde (psihicollectivlocal) bir sınır taşı oluşturmuştur. Savaş, sosyal, ekonomik ve kültürel boyutları değiştiren, tarihi sınırı çizdiren yeni bir çağ olarak algılanmıştır. Sanatı yenilemek, bu fenomenin bir parçasıdır. İlk etki, savaştan hemen sonra, savaşın yarattığı travmalardan esinlenmiş eserleri sergilemektir. Bu yapıtlar sadece savaşa katılan sanatçıların değil, çoğu sanatçı gibi, trajik yaşanmış olaylar ve sosyal değişimlerden etkilenen sanatçılarındır da (Kessler vd., 2007, s. 10).

1. Otto Dix'in "Savaş" Adlı Resminin Analizi

Savaşa katılan Alman sanatçısı Otto Dix, birçok savaş temalı resim yapmıştır. Sanatçının savaşa karşı duyduğıueştirel düşünce doğal olarak resimlerine de yansımıştır. Dada hareketine katılmış bir sanatçı olarak hareketin getirdiğı bir takım isyanlar ve umutsuzlukları, dönemin manevi ve ahlaki değerlerini de yansıtarak eserlerinde işlemiştir. (Wolf, 2004, s. 38) Sezer Tansuğdada hareketini, "Şair TristanTsara'nın da içinde bulunduğu bu hareket tam bir sanat hareketi olmaktan çok toplumsal düzenin kokuşmuşluğunu ortaya koyan entelektüel bir isyan ve umutsuzluk hareketiydi." (Tansuğ, 1993, s.250) diye anlatır ve dolaylı bir biçimde savaşın sonuçlarından biri olan toplumdaki entelektüel tepkiye dikkat çeker.

Fransız felsefecisi HippolyteTaine, "Sanat eserini üç etken biçimlendirir. İrk, çevre ve geleneksel kültürü belirleyen geçmiş, eserin oluştuğı (şimdiki) zaman"² der. Aynı şekilde sanat tarihçisi ve kuramcısı HeinrichWölfflin'e göre bireysel üslupla beraber "çağın üslubu" "okul, memleket ve ırk üslupları" da vardır (Wölfflin, 2000: 18); görüşleri doğrultusunda Otto Dix'in yapıtlarının gerek HippolyteTaine saydığı üç etkenden, gerekse Wölfflin'in vurguladığı çağın üslubu, ait olduğu toplum ve eğitimden esinlenmiş olması doğaldır.

Otto Dix "I. Dünya Savaşı'nın yarattığı ruhsal bunalım" ortamını bizzat yaşayan sanatçılardan biridir. (Kinay, 1993, s. 281)Bütün bu etkenlerin altında kalmış sanatçı aynı zamanda kendi üslup değerlerini de taşımaktadır. Kuzey Alman resim sanatının geleneğini devam ettiren sanatçı, her sanatçıda olduğu gibi, memleket ve ırk üsluplarına kişisel üslubunu katarak duygularını ifade etmiştir. (Wölfflin, 2000, s. 18-20)

Bu şartları yaşamış ve bu etkenlerin altında kalmış olan Otto Dix, "Der Krieg" orijinal adıyla bilinen "Savaş" adlı eserini 1929 ile 1932 seneleri arasında yapmıştır. Dört panodan oluşan bu resim, poliptik³ formundadır. Kullanılan teknik ise, poliptiğin geleneğinde var olan ahşap üstünde temperadır. Orta Çağ ve Rönesans döneminde kilise tarafından dini amaçlı kullanılan diptik, triptik⁴

²<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/488048/race-milieu-and-moment>

³**Poliptik**, (Yunanca, *polus*=çok ve *ptukhos*=levha manasına *polaptukhos*dan.) Romalılarca üzerine yazı yazmağa mahsus olan tabletlerin ikiden fazla levhası onlara denirdi. *Végece*, polis defterlerine bu isim verildiğini zikreder. *Theodos*Kanunnamesinde*poliptik* tabiri kadastro ve vergi defterleri hakkında kullanılmıştır.Bu tabir VII nci asra kadar devam eder. Büyük *Gregoiredan* itibaren devletin veya kilisenin emval ve emlakinin mukayyed bulunduğu kütük defterine de bu isim verilmiştir. Zamanla bu tabir yalnız kar defterlerine hasredilmiştir. Tarihi kıymeti olan poliptiklerden Fransa'da yalnız ikisi kalmıştır ki bunlardan biri *abbeIrminon'un*veya *Şarلمان*'ın saltanatı zamanında *Saint-Germain-des-Prés*abbeyi'sinin emlak ve iradlarınınmukkeyed bulunduğu defter (ki Paris'te 1844'te *Benjamin Guérard*tarafından neşr olunmuştur), diğeri de IX uncu asırda *Hinemar*zamanında *Reims*şehirdeki *Saint-Remi*abbeyliğinin*poliptik*'idir. Yan yana birçok levhalardan ibaret resim ve dini tasvirlerle denir. Fr. *Polyptyque*. (Celal Esat Arseven, Sanat Ansiklopedisi, cilt. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,1975.)

⁴**Triptik**, (Yunanca üçe katlanmış manasına *triptukhos*'tan) (Üçüz levha.) Biri ortada ve ikisi yanlarda olarak birbirine bitişik üç levha halinde üç resim tablosu veya oyma eser ki ekseriya iki tarafındakiler menteşelerle ortadaki daha büyücek levhanın kenarlarına merbut olup istenildiği

veya poliptik formu kutsal ve ilahi bir boyut taşımaktadır. Otto Dix mistik anlam taşıyan bir form üzerine savaş temasını laikleştirerek yorumunu yapmıştır. Otto Dix için Mathias Grünewald'ın "Issenheim Atlarpiece" adlı poliptikeseri kendisine esin kaynağı olmuştur. Resmini bu formdan yola çıkarak oluşturmuştur. Sanatçı yapıtında savaşta yaşanan acıları, İsa'nın çektiği ıstırap ile özdeşleştirmiştir. Hıristiyanlıkta İsa'nın çarmıha gerilmesinin insanların günahlarını bedelini çekerek kurtuluşa kavuşmaları anlamına gelmesi, sanatçının poliptik formunu seçmesine sebep olmuştur. (Kleiner, 2010: 718)

Cahid Kınay, Grünewald'ın orta panosunu şöyle anlatmaktadır:

Baş panonun ortasında, ana tema olarak, çarmıhta İsa yer almaktadır. Ortada, İsa'nın oransız ölçüde büyük vücudu görülmektedir. Sağda Yahya, tek başına bulunmakta, solda Meryem ve aziz Jean ikili bir grup teşkil etmektedir. İsa'nın vücudunda, yüzünde el ve ayaklarında ölümlü savaşan bir kişinin gerilişi ve kasılmaları, engin ıstırapı içtenlikle ve büyük bir güçle yansıtılmıştır. Bu ifade gücü, gerçekten, sınırsız ölçüdedir. Meryem bu ıstırap sahnesine dayanamayarak bayılmış ve St. Jean'ın kollarına yığılmıştır. Yüzü iyice soluktur. İsa'nın önünde diz çökmüş Madlen'in vücudu acıyla yay gibi gerilmiştir. (...) Grünewald da vaktinden önce gelmiş bir ekspresyonist ve sürrealist sanatçı olarak görülebilir (Kınay, 1993, s. 78)

M.KayFlawell ise aynı eser üzerinde yorumlarını;

Dışavurumculuk birçok tarzın yansımasıdır. Ancak genel olarak duygu ve hissiyatlarını abartılı resmedilmesi olarak tanımlanır. Çizgiler, yapı ve renkler temelde temsili olmak yerine anlatımsal olasılıklar olarak kullanılırlar. Grünewald ve altar panosu şiddet duygusuyla özdeşleşen özelliğiyle dışavurumcu sanatçıların doğal ilham kaynağı haline gelmiştir (Flawell, 1988, s. 225).

sözleriyle ifade eder.

Dix'in eserinin konusu, kronolojik olarak sol panodan orta panoya vesağ panoya doğru devam ettikten sonra alt panoyla sonuçlanmaktadır. Tema olarak birbirine bağlı olan bu panolar aslında her biri ayrı bir anlatım sunmaktadır. Resmin üst triptiğini oluşturan panolardaki düzen, triptiğin özelliğine göredir. Orta panoda ana konu yer alır veyan panolardaise konu ve kompozisyon

zaman dolap kapağı gibi açılır ve kapanır. Bunlara ekseriya İsa'nın ve havariyunun tasvirleri yapılır. Mesela orta levhaya mevzunun esası ve kenarlardakilere buna ait diğer sahneler resmolunur. Ortadaki levha umumiyetle kenar levhalarının iki misli genişlikte olur, o veçhile ki kenar levhalar orta levha üzerine kapatıldığı vakit ikisinin genişliği orta levhayı tamamen örter. Bunların çerçeveleri gayet müzeyyen ve oymalarla süslenmiştir. Gotik üslubunda çok tesadüf edilen bu şekil levhalar umumiyetle sivri kenarlı taçlar ve tepeliklerle süslenmiştir. Bunların fildişinden küçük levhalar halinde açılıp kapananları da olur. Fransa'da *Limoj*(Limoges) şehri atölyelerinde mineli ve nakışlı olarak çok güzel yapılmış olanları bulunmaktadır. Türk sanatında bu gibi triptiklere tesadüf olunmaz. Çünkü Hıristiyanlığın 'teslis' ini ifade eden bu şekle Müslümanlar itibar etmemişler ve yabancı nazariyle bakmışlardır. Bu levhaların iki kanatlı olanlarına diptik (ikiz levha) denir. Fr. Triptyque. (Celal Esat Arseven, Sanat Ansiklopedisi, cilt. 4, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1975.)

simetrik. Alt pano ise, gün bitişinde savaşta verilen mücadeleden sonra dinlendirici bir anve ölüm ile temayı özetlemektedir.

Sol panodakiresim, günün başlangıcını canlandırmaktadır. Bir tiyatro sahnesinde olduğu gibi, Otto Dix sırtı dönük iki figür yerleştirmiştir. Bu figürlerin kimliğini saklayarak genelleme yapar gibidir. Seyirciye yüzünü göstermeyen bu figürler asker kıyafeti giymiş, sırtında çanta taşıyan, silahlı, kasklı savaşmaya hazır ve önden giden diğer figürleri takip etmektedir. Uzaktan kızıl ve dumanlı bir gökyüzü çalkantılı bir süreci anımsamaktadır. Bu biçimde tasvir edilmiş bir gökyüzü, daha sonra gelişen sahnenin habercisidir. Seyircinin bakışlarının sol panodan orta panoya yönlendirmeye sağlayan unsur, sağ tarafta ilerleyen asker kalabalığıdır.

Otto Dix orta panodaki savaşı işlemektedir. Burada savaşın bütün acı gerçekliği sunulmuştur. Sanatçı savaş sırasında gelişen bir olay yerine, savaşın bitiminden sonraki anı anlatmaktadır. Çevre ve doğa, afete uğramıştır. Her tarafta yıkım ve ölüm vardır. Sanki kıyamet kopmuş, yıkımlardan sonra her şey durulmuştur. Savaş, acı, felaket, ölüm ve yıkımlardan sonra geriye sadece sessizlik bırakmıştır. Bu panodaki alan kompozisyon üç planda kurulmuştur. Sanatçı ön planda insanlık dışı olayların ardından kalmışları betimlemiştir. Yıkımların içinde ölümler de fark edilmektedir. Otto Dix savaşın getirdiği yıkımı, "Savaş felaket bir olay, fakat bir o kadar da güçlü... Hiçbir durumda bunu inkâr edemem! İnsanoğlu hakkında bir şeyler bilmek için bu dizginsiz güce şahit olmuş insanları görmek gerekir."⁵ diyeyazmıştır.

İkinci planda maskeli bir asker tek canlı olarak gösterilmiştir. Bu figür hareketsiz, donmuş bir biçimde yıkımların korkunç tablosunu ortaya koymaktadır. Sanki duyguları yok olmuştur. Sanatçı maskeyi kullanarak yaşamak için uygun şartların olmadığını vurgulamaktadır. Yıkımların arasından yardım isteyen bir elin uzanması zaten dramatik olan bir konuyu daha da dramatik kılmaktadır. Dix'in eseri savaşta kurban edilen askerleri ortaya koymakta ve bunlardan biri kurşunlarla delik deşik edilmiş, tersine çarpmış gibi cesedi göz önüne sermektedir.⁶

Ortadaki yapıtın üst kısmına yatay olarak yerleştirmiş iskelet, bir tasarım öğesi olarak, işaret parmağıyla seyircinin gözünü sağ panoya yönlendirerek son sahneye davet etmektedir. Bu planda ise resmedilmiş peyzajın ıssız oluşu, hayat barındırmayan bir mekânı anlatmak içindir. İnsanlık ve hayatı anımsatacak hiç bir şey kalmamıştır. Otto Dix kompozisyonun üst kısmına ölümü çağrıştıran bir ağaç dalına asılmış bir cesedi yerleştirerek triptiklerdeki İsa'nın çarpmışa gerilmesine gönderme yapmaktadır.

Sağ panoda akşama ait bir sahne canlandırılmaktadır. Bu panoda savaşın neden olduğu korkunç olayların ardından yardım gören, yüzü gözükmeyen yaralı bir

⁵ <http://www.artgallery.nsw.gov.au/education/education-materials/education-kits/exhibition-kits/mad-square/world-war-i-and-revolution/>

⁶ <http://www.artsetsocietes.org/a/a-goerig.html>

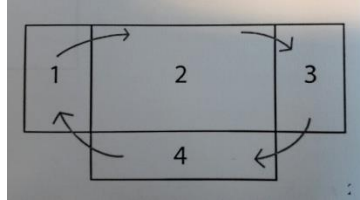
asker vardır. Resimde yer alan figürler arasında seyirciye yüzünü gösteren, maskesiz, silahsız, kasksız, asker kıyafeti taşımayan, bu askere yardım eden tek figür, Otto Dix'in oto portresidir. Sanatçı, savaşı gözlemleyen bir kurtarıcı olarak kendini göstermiştir. Savaşmaya ihtiyacı olmayan, cesaretle yıkımlar arasından ilerleyen, geriye patlamaları bırakan bu figür, sahnede insanlığı, yardımlaşmayı ve kardeşliği anlatmaktadır.

Kompozisyon, ön ve orta plandaşema olarakkesişen diyagonaller ve bu diyagonallere paralel yerleşmiş çizgiler üzerine kurulmuştur. Dikey, yatay ve eğri çizgiler üzerine anlatım elemanları dizilmiştir. Çizgilerin çokluğu bir kargaşa yaratarak kaosun algılanmasına neden olmaktadır. Bu yaratılmış kaos içine kadvraların dizilmesi, korkutucu bir sonuç olarak sunulmaktadır.

Resmin perspektif derinliği olmasına rağmen kaçış noktasını tarif eden hiç bir çizgi yoktur. Ufuk çizgisi, yıkımlarla belirgin hale getirilmiştir. Yatay bir çizginin aracılığı ileufuk sol panodan orta panoya geçiş yaparak sağ panoda karanlıkla devam etmektedir. Sanatçı bu yöntemle üç panoyu ilişkilendirmiştir.

Alt pano uzun ve yatay bir biçimde senaryoyu sonuçlandırır gibi seçilmiştir. Panoların dizilişi ile anlatılan günün döngüsü yatan bir figürle sonuçlanmaktadır. Sonu açık bu anlatımda, dinlenenveya ölmüş figür, yaralı, yorgun veya ölmüşbir asker olabilir. Otto Dix, Holbein'in "The Body of the Dead Christ in the Tomb" adlı yapıtına gönderme yaparak dinlenmeyi anlatan bir sahne sunmuştur. Uzanmış figür, belki de bir hiç uğruna kurban edilmiş insanlığı simgelemektedir. Buradakisadelik üst panolarındaki kaos ile kontrast yaratmaktadır. Anlatım dinlenme anı ile tamamlanmaktadır.

Konu, dairesel olarak sol panodan giriş yapar, orta pano konuda gelişmeyi gösterir, sağ panoda ise akşamı verir, alt panoda ise dinlenme sahnesine geçer. Tekrar edilen olaylarla bir döngü halinde resim kurgusuna devam etmektedir.

Bu resimde kullanılan kırmızı ve kahverengi tonlardan oluşan kasvetli renk skalası savaşın acımasızlığını vurgulamaktadır. Patlama, yangın ve kanı çağrıştıran kırmızı renk, sol ve orta panoda gökyüzünde, orta panoda ön planda ve sağ panoda kurtulmuş figürlerin arkasında kullanılmaktadır. Kahverengi tonlar ise toprak ile ölümü hatırlatan trajik bir kurgu sağlamaktadır.

Sanatçının kullandığı sıcak-soğuk renk kontrastı, resminin şiddetini artırmak içindir. Soğuk renklerin skalası, cansızlığı, degradasyonu anlatmakta ve cephedeki gazı hissettirmektedir. Ağırlıklı olarak gökyüzünde kullanılan sıcak renk skalası ile kontrast oluşturularak hareketli, kasvetli ve gergin bir durumyaratılmaktadır.

Otto Dix, açık-koyu renk kontrastı kullanarak ışığın aracılığı ile hem resmin kurgusunu oluşturmakta, hem de üç panoyu birbiriyle ilişkilendirmektedir. Orta panonun üst soldan gelen tekişik kaynağı, her panoyu aydınlanmaktadır. Işık sol panoda askerlerin yolunu aydınlatırken, orta panoda uzaklığın net gözükmesini sağlamakta, oradan seyircinin gözüne yönlendirilerek sağ panoyasivil kurtarıcı üzerine düşmektedir. Açık-koyu renk kontrastı, iskeleti belirginleştirirse de, kurtarıcıyı aydınlatarak yardımlaşmanın ve hayatın devam etmesinin seyirci tarafından algılanması için seçilmiştir.

Otto Dix'in yapıtı kontrastlar üzerine kurulmuştur. Açık-koyu kontrastı, sıcak-soğuk renk kontrastı, içerik bakımından anlatım kontrastı (hareket-hareketsizlik), dikey ve yatay çizgiler üzerine dizilmiş formların oluşturdukları zıtlık, üst panonun kaosu alt panonun sessizliği. Bu zıtlıkların oluşturdukları görsel sonuç, seyirci üzerinde etki bırakmaktadır. Tablo dehşet uyandırıcı cansız bir tabiatüstü sahnelerden oluşturmaktadır.

Otto Dix dışavurumcu akımının bir temsilcisi olarak, savaşın gerçeğini daha vurucu bir biçimde betimleyebilmesi için üslubunu kullanmıştır. Almanya'da savaşta yaşanan bütün acı ve felaketleri resimde yansıtmıştır.

Şekil 1. Savaş

Otto Dix/Der Krieg

204 x 204 cm orta pano/204 x 102 cm yan panoları/60 x 204 cm alt pano

Neue Meister Galerisi, Dresde

2. Mehmet Ruhi Arel'in "Çanakkale Zaferi" Adlı Resminin Analizi

Balkan Savaşı'nda Rumeli'yi kaybeden Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı'nda dağılmamak için altı cephede birden savaşmıştır. İmparatorluk maddi ve manevi gücünü, mücadelesini bu dağılmayı ve toprak kaybını en aza indirebilmek için harcamıştır. Verilen bu mücadele 'savaş' teması olarak Türk sanatçılar tarafından çeşitli kompozisyonlarda işlenmiştir. Bu tema, sanatçıların

yaşamları üzerinde etkili olduğu gibi düşüncelerinde de önemli bir yer tutmuştur. Bu sanatçılardan biri de Mehmet Ruhi Arel'dir.

Avrupa'da eğitim görmüş sanatçı "Çanakkale Savaşı" adlı çalışmasında konuyu işlemek için, triptik formu seçmiştir. Bu anlatım biçiminin özelliklerine uygun kompozisyonunu kurmuştur. Yan panolarda konu ve kompozisyonu simetrik kurarak orta panodakiana temayla ilişkilendirmiştir. Bu şekilde sanatçı hem sivil hayatını sürdüren toplumu, hem de cephede mücadelesini veren askerleri üç ayrı kompozisyon kurarak savaşın tarihsel boyutunu ortaya koymuştur. Orta panoda savaşın zor şartlarda büyük mücadele verilerek yapıldığını ve kazanıldığını yan panolarda ise sivil hayatını sürdürmesine rağmen orduya desteğini gösteren toplumunu anlatmıştır. Her üç panoda savaş, toplumsal bir eylem olarak gösterilmiştir. Sanatçı sadece savaşın acı yönü, yıkıcılığı, zorlukları, dramı gibi anlatımları sunmakla kalmamış, aynı zamanda toplumun sahip olduğu birliktelik ruhunu da vermiştir. Sanatçı savaşan askerlerin hayatta kalma mücadelesini hissettirmek yerine, bir amaç için cephede olduklarını anlatmaktadır.

Mehmet Ruhi Arel, sol panodaaçık havada gelişen bir veda sahnesi ile resmine başlamaktadır. Savaşa uğurlanan askerin yolunu, derin perspektifle göstermesi, uzun bir yolculuğu ima eder gibidir. Kollarını açmış çocuk umut vaat eder gibidir. Yokuşa giden yol, önce sağ, sonra sol ve yeniden sağ yaparak seyircinin bakışını orta panoya doğru yönlendirmektedir.

Orta panodaiseresmin ana teması sunulmuştur. Savaşın bütün mücadelesi ve hareketiburadagösterilmiştir. Üç planda gelişen resmin kurgusunda, düşmana karşı savaşan askerlerin birebir mücadelesi ön planda sunulurken, orta planda kalabalık ordunun birlikteliği anlatılmaktadır. Cephedeki savaşı canlandıran sahne, seyirciye bir ses duyurmak ister gibidir. Duman ve yanık kokusu sanki seyirci üzerine etki bırakacak şekilde kurgulanmıştır. Arka planda ise, atmosferik bir kurgu içinde daha büyük iki figür kullanılmaktadır. Figürlerden biri bayrak taşıyarak kazanılan zaferi simgelemektedir. Bu plandaki iki figür kasıtlı olarak büyük tutulmuştur. Kahraman pozundadırlar. Bu figürler kompozisyonun üst tarafında tutulması ile yüceltilme hissi vermektedir. Bu görkemli imaj, orduya duyulan hayranlığı yansıtırken, ümidini kaybetmeyen özgürlük için savaşan askerleri de anlatmaktadır. Bu yaklaşım Osmanlı İmparatorluğu ordusunun gücünün bir göstergesidir. Bayraklı figürün solunda ellerini açmış olan asker, savaşın yıkıcılığına "dur" diye haykırır gibidir.

Altta savaşın deniz içinde gösterilmesi Çanakkale'de deniz savaşlarının zaferini ima etmek içindir. Soldaki yabancı devletlerin askerleri perişan vaziyetle canlarını kurtarmak için mücadele vermektedir. Sağ tarafta ise yabancı bir asker Türk askerlerinden korkmakta ve gücü karşısında ezilmektedir. Sağ orta plandaki askerler ise ülkelerini istila etmek isteyenlere karşı kahramanca gözünü kırpmadan hücum etmektedir.

Triptiktesol panoda olduğu gibi sağ panoda dadikey çizgiler üzerine kurulmuş kompozisyon durağandır. Kompozisyonun durağanlığı, savaşa rağmen sakin bir

hayat sürdüren sivil halkı yansıtabilmek için uygundur. Resmin arka planında uzak yoldan gelen ve birbirini destekleyen askerler resmedilmiştir. Ön planda ise yaşlı halk arasında yine çocuk bulunmaktadır. Tabloda iki kere kullanılan çocuk, simgesel olarak özlenen barışa yeni açılan bir ufuk olarak yer almaktadır. Her iki yan panoda da kompozisyonun durağanlığını desteklemek üzere kullanılan dikey elemanlar ağaç ve cami minareleridir. Dikey formlar ruhaniyeti, göğe yükseliş ifadesini anlatırken, cami bir din unsuru olarak insanların ümitlerini, inançlarına bağlı olduğunu göstermektedir.

Burada kullanılan kırmızı ve turuncu tonlardan oluşan renkskalası, hem sivil hayatını anlatan kompozisyonda, hem de savaş alanında kullanılmıştır. Yeşil renk skalası ile kurulan karşıt renk kontrastı, kırmızının etkisini ve resmin şiddetini azaltmaktadır.

Triptiğin kompozisyonu genel olarak değerlendirildiğinde, sol panodaki ufuk çizgisi orta panoya geçerek sağ pano ile bağlanmaktadır. Konu olarak ise, sağ pano sol panonun devamı olarak algılanmaktadır. Orta pano ise başka bir kurgu olarak yan panolardan ayrı olmak üzere, savaşı resmetmektedir. Bu algı, bir yandansavaş, diğer yandan sakin bir hayat sürdürensivil ve yaşlı bir topluluğun var oluşu hissini uyandırmaktadır.

Resim, askerlerin verdikleri mücadeleyi, toplumun birlikteliğini ve orduya duyulan hayranlığı yansıtmaktadır. Mehmet Ruhi Arel bu kurgu ile savaşı belgelendirirken, aslında Osmanlı döneminde İstanbul'un bir bölgesinde kullanılan yöresel kıyafetleri, sivil mimariyahşap evleri, coğrafi özellikleri ve doğayı da göstermiştir.

Şekil 2. Çanakkale Zaferi

Mehmet Ruhi Arel

3. Eserlerin Karşılaştırılması ve Değerlendirilmesi

XX. yüzyılın başlarında gelişimini sürdüren sanat, I. Dünya Savaşı'nın yaşanması ile birçok Avrupa ülkesinde farklı bir yön almıştır. Avrupa sanatının her dalını etkilerken Osmanlı İmparatorluğu'nun da etkisi altına girmesine neden olmuştur. Dolayısı ile 'savaş' teması, XX yüzyılın başlarında hem Avrupa resim sanatında hem de Türk resim sanatında önemli bir yer tutmaktadır. Bu dönemde üretilen resimlerdeki görsel tasvirler savaşın toplum ve sanatçılar üzerinde yarattığı etkileri yansıtmaktadır.

Otto Dix ve Mehmet Ruhi Arel'in eserleri savaşın yarattığı bu etkilerin hassasiyetini taşırlar. Ancak I. Dünya Savaşı ayrı coğrafi bölgelerde farklı boyutlarda yaşanınca, savaşa katılan her iki sanatçıda farklı bir eğilim göstermiştir. Farklı kültür değerleri taşıyan bu yapıtlar toplumun üzerindeki etkileri de yansıtmaktadırlar. Her iki yapının ortak noktası cephe olsa dasavaşta yaşanabilen sahneler farklıdır. Otto Dix bir dünyanın yok oluşunu izlettirirken, Mehmet Ruhi Arel yeni bir başlangıcın doğuşunu yansıtmaktadır. Çanakkale Savaşı'nın, I. Dünya Savaşı içinde yer alması Osmanlı toplumu için özgürlük, kurtuluş ve yeniden doğuşun savaşı olarak hissedilmektedir.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları arasında sanatta egemen olan ekspresyonizmin bir temsilcisi olan Otto Dix, üslup özellikleriyle savaşta yaşanmışlıkların şiddetli ve acı gerçeklerini ortaya koymuştur. Eserinde savaş gibi trajik olan bir konuyu üslubuyla kendi ruh dünyası üzerinde bıraktığı etkileri ve savaşa karşı duyduğu ürpertiye tasvir etmiştir. Poliptik formu anlatım biçimi olarak seçmesi de, savaşta yaşanan acıları İsa'nın yaşadıkları ile analogi yaparak özdeştiirmesindedir.

XX yüzyılın başlarında Batı Avrupa geleneğinden etkilenmiş olan Mehmet Ruhi Arel de resmindeki formu triptik olarak seçmiştir. Anlatım biçimi incelendikten sonra sanatçı bu formu, Otto Dix'in eserinde olduğu gibi, İsa'nın çektiği acı ile savaş konusu arasındabir paralellik kurmak için seçtiği anlaşılmaktadır. Sanatçı yalnızca savaşın trajik yanı ve travmatik yönünü yansıtmayı amaçlamamıştır. Mehmet Ruhi Arel, bu formu aynı zamanda orduyu yüceltmek için kullanmıştır. Triptik, hem anlatım açısından farklı zamanlarda, farklı mekânları sunmak için uygun bir formdur, hem de içerdiği mistik anlamla yüceltme duygusunu vermektedir. Bu anlatım biçimi ile Mehmet Ruhi Arel eseriyle Türk resim sanatınasavaşı anlatan ve savaşta mücadele veren askerlere saygı uyandıran bir resim katmıştır.

Kompozisyonda ve konuda simetri gerektiren triptik formu, her iki yapıtta ortak nokta olarak gözüke de, eserleri biçimlendiren etkenler farklıdır. Farklı kültür ve bireysel üslupla beraber her iki sanatçı savaşın etkilerini farklı bakış açısıyla işlemektedirler. "Okul, memleket ve ırk üslupları" bu örneklerde vardır. (Wölfflin, 2000, s. 18) Alman sanatçı resmin ışığını açık-koyu kontrastı ile kurgularken, Türk ressamı kültürel farkı ortaya koyarak güneyin sıcak ışığını kullanmaktadır.

Kenneth Frampton'un "Towards a Critical Regionalism" yazısında belirttiği gibi, algı, sadece görmek ve perspektif için değildir. Algı, beden ve her duyumla sağlanmaktadır. Dolayısıyla farklı kültürlerin kendine özgü öncelikli algılama yöntemleri vardır. Sanat, evrensel bir dili olmasına rağmen, her toplumun kültürel duyarlılığına göre biçim, malzeme, ışık veya ses unsurlarıyla ifade yolu bulmaktadır. Bu şekilde bir yapıt hem evrensel, hem de yerel nitelikleri taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Mehmet Ruhi Arel, resminde kullandığı mimari elemanlar yereldirler. Otto Dix ise, savaşı anlatmak için kullandığı elemanlar evrensel bir dildedir⁷.

Her sanatçı realist tavrını farklı eğilimle göstermektedir. Otto Dix savaşta somut olarak yaşanmış bir gerçeği sunarken, Mehmet Ruhi Arel savaşın getirdiği, sebep olduğu bir fikir olarak kavramsal bir realizm ortaya koymaktadır.

Otto Dix sıcak-soğuk renk kontrastı ile savaşın yarattığı ıssız peyzajın travmatik boyutunu verirken, Mehmet Ruhi Arel yan panolarda canlı renkler kullanarak savaşa rağmen, toplumun umudunu sergilemektedir. Kuzey Alman resim geleneğini sürdüren sanatçı Otto Dix, bu dünyanın sonunu ümitsizce anlatırken, Türk sanatçısı umudunu yitirmeden yeni bir başlangıcın oluşumunu betimlemektedir. Otto Dix savaş sonrası kalıntıları sunarken, Mehmet Ruhi Arel savaşta yaşananları bir sinema perdesinden seyirciye seyrettirir gibidir.

Otto Dix'inyapıtı konudan önce biçimsel açıdan algılanmalıdır. Resmin çizgilerinden oluşan ritim, şekillerin dizilişi, ışık ve renk kontrastların kullanım yöntemi etkileyicidir. Biçimsel özellikler vurucu bir etki yaratmaktadır. Bunlar sanatçının amacına hizmet etmektedir. Resim ilk bakışta kaos gibi gözükse de ressam bizi belirli biçimde bakmaya ve konuyu okuduktan sonra düşünmeye teşvik etmektedir. Bunu Grand Poole ve Graham Whitham de şöyle ifade etmektedirler:

"İnsanı ilk önce renkler, fırça darbeleri, çizgiler, şekiller ve bir resmin genel kompozisyonu etkiler; konu veya içerik daha sonra gelir" (Poole, Whitham, 2012, s. 32).

Alman sanatçıdan farklı olarak, Mehmet Ruhi Arel'in yapıtını seyrederken biçimsellikten önce konu okunmaktadır.

Resimlerin sembolizmi ve detayları kültürel anlamlarıyla ilişkilidir. Otto Dix savaşı onaylamayarak bir yanda toplumsal eleştiri yaparken diğer yandan resmi bir belgesel gibi sunmaktadır. Eleştirel olarak savaşın travmatik sahnelerini sunarken, barışçıl ve kardeşliği yardımsever duyguları da anlatmaktadır. Sanatçı savaşın toplum ve doğa üzerinde etkilerinin trajik, olumsuz, acımasız tarafını göstererek ve seyircide tepki uyandırarak belki de barışa davet etmektedir. Türk sanatçısı ise eserinde savaş sırasında toplumun askerlere verdiği moral desteğini ve cephedeki askerleri, toplumun kahramanları olarak göstermiştir.

⁷ http://designtheory.fiu.edu/readings/frampton_regionalism.pdf

Her iki sanatçının ortak yönü orduların gücünü göstermesidir. Biri güç yüzünden hiç uğruna bir toplumun yok oluşunu seyrettirirken, diğeri ordunun gücü sayesinde yeni bir başlangıca umut vaat eden bir imaj sunmakta, ordunun görkemini vurgulamaktadır.

Otto Dix savaşa katılma sebebi, savaşı yaşamak ve hissetmek için olduğunu söyler. Mehmet Ruhi Arel'in savaşa katılması ise, savaş sahnelerini belgelendirmek içindir. Fotoğraf sanatı gelişmemiş bir ülkede savaş konulu bir resim tarihi belgelerir. Türk sanatçısı Nurullah Berk:

"Fotoğrafın 19'uncu yüzyıldaicadına kadar resim, bütün olayları canlandıran, tarihe mal eden tek araç oldu" der(Berk, 1964, s. 16).

Bu bağlamda XIX yüzyılın sonlarına doğru yaşayan Romanyalı ressam Theodor Aman da; "Sanat, tarihi taval üstünde canlandıran güçtür."tanımını yapar(Florea, 1982, s.78). Bu bakış açısı ile bir sanatçının hedefi, tarihsel dönüşüm noktalarını resmederek halka mesaj vermektir.

Sonuç

I. Dünya Savaşı toplumlarda yarattığı travmaları ile biçimsel ve içerik açısından sanat yapıtlarına yansımıştır. Alman resim sanatındaTürk resim sanatından farklı olarak başka bir kurgu, kompozisyon ve renk seçiciliği ile"savaş" teması işlenilmiştir. Toplumsal gerçekçilik doğrultusunda çalışmış olan her iki sanatçı ayrı bakış açıları ile savaşın başka gerçekliklerini yorumlamışlardır. Alman sanatçı savaşın trajik, dramatik ve dehşetli yüzünü gösterirken, Türk sanatçı hümanist bir yaklaşımla sakin geçen toplumun görüntülerini ve savaşın içinde olan Osmanlının gücünü sunmuştur. Hem bu bakış açısı ile hem de triptik formu ile Mehmet Ruhi Arel, Türk resim sanatınayeni bir kurgu ve düzen getirmiştir. Triptik formu, toplumun orduya duyulan hayranlık ve güvenini yüceltmesi için seçmesidoğru bir ifade aracıdır. Altı cephede kahramanca savaşan ve bu savaştan derinden etkilenen Osmanlı toplumu bir yandan savaşın zorluklarını yaşarken, diğeryandan bir İmparatorluğun dağılışına tanıklık etmiştir. Bütün maddi ve manevi yıkımlara rağmen Mehmet Ruhi Arel, cepheyi tablolaştırarak toplumun inancını ve ümidini yitirmediğini göstermiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşına katılmasıTürk resim sanatında içerik bakımından yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Mehmet Ruhi Arel oluşturduğu bu başyapıtTürk resim sanatındaki ilk triptiktir. Türk çağdaş resim sanatında bugün debirçok sanatçitriptik formunu kullanmaktadır.

Kaynakça

- Arseven, C. E.(1975).*Sanat Ansiklopedisi*, c. 1. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
Berk, N. (1964). *Resim Bilgisi*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
Florea, V. (1982).*Arta RomâneascăModernășiContemporană*. București: EdituraMeridiane.
Kessler, E. &Vlasiu, İ. & Vida G.&Dreptu, R. & Vida, R. (2007). *Colours of Avant-Garde. Romanian Art 1910-1950*.București

Özbay, D. (2017). Otto Dix'in "Savaş" Adlı Poliptiği İle Mehmet Ruhi Arel'in "Çanakkale Savaşı" Adlı Triptiğinin Karşılaştırılması ve Analizleri. *Humanitas*, 5(9), 107-119

Kınay, C.(1993).*Sanat Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Kleiner, F. S.,(2010).*Gardner's Art Through the Ages: The Western Perspective*, Volume II, Boston, MA, USA: WadsworthThirteenth Edition.

Pooke, Grant andWhitham, G. (2012).*Sanatı Anlamak*, İstanbul: Optimist Yayımevi.

Tansuğ, S. (1993).*Resim Sanatının Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Wolf, N.(2004).*Expressionism*.Taschen.

Wölfflin, H.(2000).*Sanat Tarihinin Temel Kavramları*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 5. Basım.

<http://www.artgallery.nsw.gov.au/education/education-materials/education-kits/exhibition-kits/mad-square/world-war-i-and-revolution/>

<http://www.artsetsocietes.org/a/a-goerig.html>

http://designtheory.fiu.edu/readings/frampton_regionalism.pdf

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/488048/race-milieu-and-moment>